

2. A tanítási anyagban vagy akár a mindennapi eseményekben rejlő nevelési lehetőség kiaknázásának határfoka elsősorban attól függ, hogy szavainkkal sikerül-e felidézni azokat a képzeteket, képzeleti képeket, amelyek felújítják a hozzájuk kapcsolódó érzelmeket, vagyis megteremtjük-e az átélés lehetőségét. (2:72.) Ha ismerjük tanítványaink érzés- és gondolatvilágát, a felidézés helyét és idejét pedig pontosan megtervezzük, akkor a valóság tükröződése is élményszerűvé válik.

IRODALOM

1. *Dr. Kardos Alajos*: Általános pszichológia, 1964.
2. *Dr. Kiss Tibamér*: A szépalkotás és a szépben gyönyörködés lélektani elemzése Tanítóképzők Tudományos Közleményei I. Debrecen, 1963.
3. *Köznevelés* 1966. évf. 21. sz.

DR. HORGOSI ÜDÖN

Tanítóképző Intézet, Jászberény

Az orosz nyelv tanítása a 3. és 4. osztályban

1966 szeptemberében szerveztük meg először intézetünk gyakorlóiskolájában az orosz nyelv oktatását. A meghirdetett tanfolyamra a 3. osztályokból 17 tanuló, a 4. osztályokból 27 tanuló jelentkezett. A tanfolyamot az előírásoknak és rendelkezéseknek megfelelően heti 2 órában szerveztük, a jelentkező tanulók osztályok szerinti megoszlása alapján külön csoportot a 3. osztályosok és a 4. osztályosok részére. A tanfolyam óráit a 3. osztályosoknál sikerült a délelőtti oktatásba beilleszteni 5. órában, a 4. osztályosoknál azonban csak a délutáni napközis foglalkozás idejére tudtuk beállítani 15–15,45-ig. A két órát természetesen külön napokra tettük.

Megfigyeléseink egy évre tekintenek vissza, munkánkat, kísérletezésnek tekintjük. Az orosz nyelvi tanfolyam megindítása gyakorlóiskolánkban az élet és a korszerűség követelménye volt és a szülők egyetértésével találkozott. A gyerekek lelkesedéssel és különös büszkeséggel jártak a nyelvtanfolyamra és vallották magukat „oroszoknak”. A nyelvtanulásnak nemcsak prakticitását vették észre (hogy esetleg könnyebb lesz nekik az 5. osztályban az új tantárgy tanulása), hanem büszkeséggel töltötte el őket, hogy az év végére már összefüggő szöveget is el tudtak mondani orosz nyelven, azaz megalapozott sikerélményeik születtek a nyelvtanulás folyamán. A egyes összetételű csoportokban (nemcsak a jobbakat válogattuk ki a nyelvtanfolyamra!) egyes tanulók számára az orosz nyelvtanfolyam képességeik új és szélesebb kibontakozását jelentette. Tapasztalataink mutatták (és ez egyezett az alsó tagozatos nevelők véleményével), hogy sok esetben a délelőtti közepes és csendes tanulók az orosz tanfolyam óráin rendkívül aktívak, mozgékonyak lettek. Végül még egy adat: a tanfolyamra jelentkezett tanulók összlétszámából az év végére csak 7 morzsolódott le!

Világszerte folyik a kísérletezés és annak tudományos elemzése, hogyan lehet az idegen nyelvek tanulását minél előbb elkezdni. Különösen hasznosak voltak számunkra azok a tanulmányok, amelyek az 1962. évi hamburgi UNESCO konferencia anyagát ismertették.⁶ Munkánkat az eddig ismert tapasztalatok alapján kezdtük meg. Tanulmányunk — mint már említettük — ezekről a próbálkozásokról és a munka közben felvetődött gondolatainkról számol be:

A foglalkozások szervezését kötötte a tanfolyamjelleg, az önkéntesség, az, hogy nem egy egész osztály vett részt a tanulásban (nem nyelvi osztályokról volt szó) és még sok egyéb tényező. Sajnos nem tudtuk megvalósítani Csisztyakovának ideális elgondolását: a foglalkozásokat heti három alkalommal, 20–30 perces időtartammal célszerű tartani. Leghelyesebb ezeket reggelre vagy közvetlen alvás után szervezni, mert ilyenkor a gyermekek még nem fáradtak) a fentiek részben óvodásokra vonatkoznak).⁷ Heti két alkalommal tartott óráink a tanulók délelőtti órái után estek, sőt sokszor olyan időre, amikor a nem „orosznak” játék, szabadidő volt, s ez nem egyszer befolyásolta a munkakedvet és a tanulási vágyat. A gyermekeknek nehéz volt átállni a másjelleű tanulásra és lemondani az esetleges játékról, pihenésről. Sokszor az óra elején levő játékos rész, mese éppen ezt a célt szolgálta.

Kezdetől fogva arra törekedtünk, hogy minél többet beszéljünk oroszul. Az első órán a tanár bemutatkozása, a nyelvtanulás célja rövid orosz nyelvű ismertetőben történt. Ugyancsak az első órán megtanulták a gyerekek a legfontosabb üdvözlést: **Здравствуйте, дети!** „Здравствуйте, учитель!” majd az óra végén: **До свидания, дети!** **До свидания, учитель!** Ezt természetesen igen sokszor elmondtuk az órán, s vissza-visszatértünk rá: No, hogyan is köszönünk, gyerekek, oroszul; s szinte az első óra „anyagát” ki is töltötte. A későbbiekben a **Встанте, дети! Иди сюда! Иди на своё место!** kifejezésekkel is megismerkedtek a gyerekek. Az év folyamán ez a kör bővült az **Откройте книгу! Садитесь! Тише! Слушайте, дети! Стоять прямо!** stb. kifejezésekkel. Természetesen a vezényszavak tanulásánál is, amikor csak lehetőség nyílt rá, cselekedtek is a vezényszót: kinyitották a könyvet, felálltak, leültek, jöttek-mentek az osztályban. A legfontosabb azonban az, hogy a tanult vezényszót átvitették más szituációkra is, azaz a kifejezést aktivizálták, pl. az **Окройте книгу!** mintájára **Откройте окно!** **Откройте дверь!** **Откройте сумку!** **Откройте тетрадь!** (és ellentéte is: **Закройте книгу,** **Закройте окно!**... stb.) A tapasztalat azt mutatta, hogy nagyon eredményes azonnal az ellentétes cselekedet végzésével együtt az ellentétes jelentés megtanulása (nyitni-csukni a könyvet, ajtót stb.). Amikor egy alkalommal a félév körül a gyakorló iskola igazgatója látogatni jött, nagy meglepedésére a gyerekek oroszul köszöntötték: **Здравствуйте, директор!** Arra törekedtem, hogy mindent oroszul mondjak előbb, s a lehetőségekhez mérten próbáltam a többszöri ismétléssel, a cselekvéssel, bemutatással rávezetni a gyerekeket a jelentésre, de ha ez nem ment, a legvégén csak megmondtam magyarul. S itt említtem meg, hogy én is a kombinált módszer híve vagyok.¹⁸

Az idegen nyelvűséget és az orosz beszédhez való fokozottabb hozzászokást szolgálta, hogy félévtől kezdve rövid meséket mondtam el oroszul (a mesét próbáltam képpel, rajzzal „megértetni”, de a pontosság végett esetenként anyanyelven is megismételtem). Nagy örömet jelentett, ha az összefüggő szövegből egy-két szót, később többet, sőt egy-egy szintagmatikus részt megértettek. Az összefüggő két-három perces orosz nyelvű beszéd feltétlenül hasznos volt, és segítette az orosz nyelvű felfogást, az idegen artikuláció megszokását, az idegen nyelven történő információ gazdagodását. A következő orosz nyelvű tanári beszéd mellett következetesen ügyeltem arra, hogy ismert jelenséggel kapcsolatban a gyerekektől is csak orosz nyelven fogadtam el a kérdést, jelentkezést.

A 10 éven aluli gyermekek nyelvoktatásában a legeredményesebbnek az *imitatív* módszert tartják, azaz a bemutatáson „a cselekedtetésen keresztüli gyakorlást. A gyermek mindig mondja oroszul, amit csinál, ill. amit mond oroszul, azt meg is csinálja egy időben. Ez utóbbi különösen a nyelvtanulás első szakaszában fontos. A másik fontos gyakorlási forma a *kórusban* (*karban*) mondott gyakorlás. Ez nemcsak az új szavak kiejtésére és gyakorlására vonatkozhat, hanem összefüggő mondatokra is.

A karban való ejtéssel nemcsak az egész osztályt mozgatjuk meg, hanem az órán az egy tanuló által ejtett mondatok száma nagy mértékben megnő. Így egy-egy tanuló 15–20 mondatot is mond egy-egy órán. A karban való gyakorlás biztosítja az osztályban az állandó kollektív munkát, fegyelmezi is a tanulókat és a gyengébb vagy éppen gátlásos tanulókat is megszólaltatja. A karban való gyakorlás (felelés) különböző jellegű lehet: a tanár kérdésére az egész osztály válaszol, padosorok kollektívan kérdeznek egymástól és válaszolnak egymásnak, a tanulók a tanár szavainak ismétlésével kollektívan mondanak el egy kép alapján tartalmat stb. A karban való gyakorlás segíti a nyelvtani anyag automatizálását, feloldja az óra esetleges egyhangúságát, élénkíti a tanulókat, s kapcsolatot tart fenn a tanulók egyéb óráin való gyakorlással. Igen fontos, hogy a karban való gyakorlást az egyéni gyakorlás kövesse, azaz néhány tanuló a karban elmondott mondatot (vagy mondatokat) egyénileg is megismételje. Vigyázni kell, hogy a tanár feltett kérdésére karban csak egyfajta választ lehessen adni. Az ilyen gyakorlásoknál tanulták meg a gyerekek a *Еще раз!* kifejezést. A szovjet nyelvtanárok nemcsak a kisiskolásoknál tartják hasznosnak a karban való gyakorlást, hanem a felső tagozatban is, pl. olvashattunk az egyik lipceki pedagógus gyakorlatából olyan VI. osztályos német óra leírását, ahol a tanulók 126 mondatot ejtettek ki karban egy órán!¹⁴

Minden alsó tagozaton nyelvet tanító kartárs kiemeli a szemléltetés (képek, rajz, vetítés stb.) sokrétű, változatos formái mellett a *játékos elem* szükségességét és nagy szerepét.¹⁵ Az alábbiakban az aktivizálás nem kevésbé fontos kísérőjéről szeretnék még pár szót szólni, amely ugyancsak igen sokszor játékos formában bonyolódik le: az órákon folyó *versenyről*, *versengésről* (vetélkedésről). A verseny folyhat padosorok között — kollektív verseny — és egyénileg. A versenyt mindig pontoztuk és jutalmaztuk.

a) Szóverseny. Kezdetben, néhány hetes tanulás után a szótudás lemérését szolgálta: ki tud több orosz szót mondani egy perc alatt. A szóverseny később tematikussá vált.

b) Kérdésselteendő verseny. Ki tud több kérdést feltenni egy perc alatt. A kérdésben legalább 3 szónak kellett lennie:

Где лежит книга? Кто говорит в классе?

c) Mondatbővítés. Az első tanuló egy szót mondott csak, a következő tanulóknak ezt mondattá kellett formálnia és bővítenie, a harmadik tanuló ezt még tovább bővítette (természetesen megismételve az előző részeket), egy újabb tanuló tovább folytatta a bővítést, például: Книга. Книга лежит. Книга лежит там. Книга лежит там на столе. Vagy Учитель. Учитель говорит. Учитель говорит по-русски. в классе. és így tovább. Az győzött, aki hibátlanul végig tudta mondani a hosszú mondatot és még tudott hozzátenni valamit. A mondatbővítéssel fejlődik a tanulók érzéke a mondat felépítése és a szórend iránt (alany, állítmány...), de fejlesztik az emlékezetüket is az idegen nyelven mondott hosszú mondatokkal (nem beszélve arról, hogy ez a verseny egy strukturális gyakorlat!).

d) Képek alapján történő verseny: ki tud többet elmondani a képről szavak, kifejezések, mondatok formájában. A verseny az első időben csak abból állt, ki tud több tárgyat megnevezni a képen (több szót mondani), később a feladat bonyolódott, a közlés köztötté vált: csak olyan szót (vagy mondatot) fogadtunk el helyesnek, amely a képen látható tárgy, dolog vagy cselekvés megnevezése volt.

e) Ki vesz észre új szót: ismert szavakat mondtam és közéjük elvéve ismeretlen szót helyeztem el, hibátlanul meg kellett ismételni a megfigyelt új szót.

f) Tanítósdí. A gyerekek legkedvesebb játéka. Egy tanuló lesz a tanító, s az kérdez: tárgyakra mutat és kérdést tesz fel, a képek alapján kérdez, állító és tagadó

mondatokra tesz fel kérdést. Például: **Это карандаш?** és felmutat a tanuló egy könyvet, avagy **Мальчик стоит?** — és rámutat egy ülő kislóra stb. A kijelölt „tanító” addig kérdez, míg nem hibázik vagy nem veszi észre a hibás feleletet. Hibázás esetén új tanítót jelölünk ki. A gyerekek a tanító szerepében igyekeznek minél nehezebb kérdéseket feltenni, ilyenkor fordul elő, hogy olyasmit is akarnak kérdezni, amit még nem tanultak, másrészt nagyon figyelnek, hogy a hibát észrevegyék és felválthassák a „tanítót”.

g) Az eldugott tárgy megtalálása (tűz-víz játék). Olyan tárgyat dugunk el, amelyek a nevét ismerik oroszul (pl. ceruzát, könyvet), a keresőt az ismert magyar játéknak megfelelően **Тут — Там., Не тут. — Не там., Огонь. — Вода.** szavakkal tájékoztattak. A tájékoztató szavakat az egész osztály kórusban kiabálta (artikulálta!) A kereső, amikor megtalálta az eldugott tárgyat, felmutatta és oroszul megnevezte: **Это карандаш! vagy Тут карандаш!**

Igen sokszor maguk a gyerekek találtak ki egy-egy játékot, amelyet a kisdobos foglalkozásokon játszottak vagy más anyanyelvi órán alkalmazott gyakorlásra hívták fel a figyelmüket. A versenyszerű játékos gyakorlatok nemcsak felüdülést jelentettek a gyerekeknek az órán, hanem lehetőséget adtak aktivitásuk, fantáziájuk ki nyilvánítására, fejlesztették értelmi erőiket (emlékezet, kombinálás, számítás stb.), leköttették a figyelmüket, nyelvi szempontból a kiejtést, a mondatszerkesztést, a hallás utáni megértést, az önálló idegen nyelvi gondolkodást és beszédkészséget fejlesztették.¹⁶

A játékok és a versenyek mellett az *ének* volt az, ami pihentetésül és gyakorlásul szolgált. Olyan énekeket tanultak, amelynek a dallamát ismerték már (**Во поле берёза стояла**) vagy aktuális volt: például, karácsony előtt a **В лесу родилась ёлочка** c. ének, amit nemcsak énekelni lehetett, hanem eljátszani is. Megtanulták a gyerekek pl. a kakukkról szóló éneket, amely kérdező-felelgető ének) **Кукушечка**.¹⁷ Az énekek segítettek az orosz ritmust, hangsúlyozást és beszédtempót elsajátítani és a mondatszerkesztési nehézségeket legyőzni. Az énekek tanulása egyben komoly memorizálási munkát is jelentett, a hangsúlyos szótagoknál való kopogás, tapsolás az orosz nyelv változó (kötetlen) hangsúlyára terelte a figyelmet és segített a kiejtés egyszintre való hozzászállásában.

Az audio-orális módszert, amelyet az alsó tagozatos nyelvoktatásban alkalmazunk, átszővi a mondatmodellekkel való állandó gyakorlás. Ezek a legalapvetőbb kérdő és állító mondatok:

Что это? — Это; Это что? — Это

Что там? — Там; Что тут? — Тут

és ezek variációja. Pánczél Katalin „alapmondatoknak” nevezi ezeket az első idegen nyelven elsajátított mondatokat,¹⁸ pontosabban „elemi” mondatok ezek, amelyeknek a száma a későbbiekben emelkedik, s amelyek segítségével a legalapvetőbb idegen nyelvi struktúrákat sajátítják el a tanulók. Az elemi mondatok száma is gyarapszik a nyelvtanulás során, de minőségileg is bővülnek a struktúrák: az előljárás szerkezetek megjelenésével (B ... E és HA ... E), valamint az igés szerkezetek megjelenésével: az elemi mondat „van” igéjének a helyét egy cselekvést kifejező ige foglalja el a nyelvtanulás néhány hónapos időszakában: **Кто сидит? Кто говорит? Что делает? Что делает мальчик?** stb. és újabb mondatmodellekkel ismerkednek meg.

A későbbiekben a modern nyelvészet egyéb fogásait is alkalmaztuk: a transzformációt és a szubsztitúciót. Ezek segítségével és aktív alkalmazásával elértük, hogy a II. félévben egy-egy kép elmondásánál bővítéssel és módosítással a jobb tanulók 4–5, később 8–10 mondatot is mondtak. Ez utóbbi nemcsak 1–2 elemi mondat elmondá-

sát jelentette, hanem az összefüggő beszéd gyakorlását, ill. az összefüggő beszédre való áttérést is. A II. félév közepétől a tanulók (A képes orosz nyelvkönyv gyermekeknek 1. tankönyv 7. olvasmányának elvégzése után) nemcsak ilyen mondatokat gyakoroltak:

Мальчик идѣт.
Девочка идѣт.
Учитель идѣт.

Учитель говорит по-русски.
Учительница говорит по-русски.
Директор говорит по-русском.

és ugyanezeket a típusokat tagadó formában is:

Мальчик не идѣт
.....

Учитель не говорит по-русски,
.....

hanem előljárós szerkezettel bővített mondatokat is

Мальчик идѣт в классе.
Девочка идѣт в классе.

Учитель говорит по-русски в классе.
.....

sőt a két elemi mondatból módosított, átalakított újabb mondatot is

Мальчик идѣт в классе и говорит по-русски.
Учитель говорит по-русски и идѣт в классе.

Az állító mondatokat mindig párhuzamosan követték a tagadó mondatok, ill. a rájuk adott állító, ill. tagadó felelet:

Мальчик идѣт?

Да, мальчик идѣт.
Нет, мальчик не идѣт.

Мальчик не идѣт?

Да, мальчик не идѣт.
Нет, мальчик идѣт.

Az általánosan ismert elemi orosz mondatmodellek mellett (lásd pd. Héjjas Endre egyik tanulmányát,¹⁹ a közelmúltban megjelent orosz középiskolai tankönyv (kezdők könyve) 160 mondatmodellje közül a tanév folyamán tanfolyamunk tanulói több mint 50 mondatmodellt (nem sorrendben az első ötvenet!) tanultak meg, s ezeket bővítették és módosították (a 160 mondatmodellt az INYT ismerteti.²⁰) A mondatmodellekkel való munka az automatizálást és az idegen nyelvi szokásrendszer kialakítását szolgálta. Az ismétlődő gyakorlatok, a kórusban szinte unalomig végzett gyakorlás mind ezt kívánták elősegíteni. Ilyenkor, amit a tanulók többször elmondtak, a lehetőség szerint csinálták is. A különböző elemeket a mondatban váltogattuk, amivel a gondolkodást és az értelmi erőket fejlesztettük.

A nyelvtani ismeretnyújtást szabályok közlése nélkül lexikális formában végeztük. Igen sokszor az anyanyelvi nyelvtani ismeretek sem adtak lehetőséget a bővebb felvilágosításra. A szükséges törvényszerűségeket megfigyeltettük és a többszöri gyakorlással automatizáltuk, pl. az igék egyes szám 3. személyét, vagy az előljárós szerkezet -e végződését, de pl. itt megfigyelték, hogy van néhány olyan szó, amely a meghatározós kifejezésben nem -e, hanem -y (u hang!) végződést kap: в шкафу, в лесу (a tanult ének alapján), на полу. Nyelvtani megfigyeléseink inkább a hangtanra terjedtek ki. Speciális kiejtési gyakorlatokat ugyan nem iktattunk be, csupán a nehezebben kiejthető hangkapcsolatoknál. Például, nehéz volt a tanulóknak a több mással-

hangzóval kezdődő szavak (és szótagok) megtanulása, kiejtése: спрашивает. Ugyancsak nehéz volt megtanulni a разговоривает szót, (véleményem szerint szükségtelen is a kezdeti stádiumban), a hat szótag mellett a hangsúlyos szótag eltalálása okozott nehézséget. Furcsán hatott az egymás után következő szótagokban minimális eltérést mutató szótagkezdő mássalhangzók megtanulása pl. az учитель szóban, sokan чичель-t, mások pedig учитель-t ejtettek; külön gyakoroltuk a -чи és a тель szótagok ejtését és tettük össze a szót. Sok nehézséget okozott a lágy mássalhangzók ejtése a magyartól eltérő esetekben. A ты, gy, ny hangok esetében nem volt probléma, de az előjárós szerkezetben levő -e hang előtti lágyulás már problémákat okozott, pl. a „skolje” típusú helyzetekben. A nehezen ejthető szavakat a tanulás későbbi szakaszára hagytuk, így, például, amikor az osztályban található tárgyak neveit tanultuk a шкék, аsztал, pad stb. után követelték az „ajtó” megtanulást is, de a дверь szóban a lágy „r” kiejtése nagyon sok gondot okozott. Nem tanulták meg tanulóim a speciálisan orosz jeri-t sem. Az évi szókészletben szándékosan nem szerepeltettem olyan szót, amelyben ez a hang előfordul (pl. Кто ты? kérdés a 13. olvasmányban), s tudatosan nem tanítottam meg ebben az évben a főnevek többes számát sem éppen e miatt a hang miatt. Véleményem szerint a fentiek megtanítása a heti 2 órás tanfolyam első évében maximalizmus lenne, s nem kapcsolódna szervesen megalapozott nyelvi ismeretekhez.

Sok gondot okozott a kiejtésben hol „v”, hol „f”-nek hangzó előjáró kiejtésbeli megtanítása, annak tudatosítása, hogy nem szabad elhagyni, de nem szabad „vő klassze”-t sem ejteni! A kiejtést állandóan javítottuk, csiszoltuk, megalapozását a legfontosabbnak tartottuk. Az állandó gyakorlás, „ejtegetés” sokat segített az orosz artikuláció kialakításában.

Itt említtem meg azt a gondosságot, amivel az orosz intonációt kezeltük. A kérdőszavas kérdőmondatokban igen sokszor gyakoroltuk a hangszín éles (erősen megfigyelhető) felemelését, valamint a mondat végén a hangszín észrevehető ereszkedését. A gyakorlás a Что это? Что там? Кто говорит? típusú mondatokban néha derűtlenséget váltott ki, de hasznossága és szükségessége a későbbiekben mutatkozott meg.

Nyelvtani gyakorlataink tehát, főleg automatizáló auditív jellegűek voltak. Itt kell megemlítenünk egy szomorú tapasztalatot: néhány kisgyermek, akinek nagyobb, felső tagozatba járó testvére volt, nem egyszer jött azzal órára, hogy tanár bácsi testvérem a „vლისзу”-t úgy mondja, hogy „vleszu” és a „sztyiná”-t úgy, hogy „sztyená”! Melyik most a helyes? A válaszolás nem volt könnyű, és a kérdés elgondolkoztató!

Szeretném ismertetni egy „vegyes típusú” óra menetét:

1. Az óra szervezése: névsorolvasás 1 perc. Fontos, hogy lássák a gyerekek az ellenőrzést. A névsorolvasáskor a neveket oroszosan ejtem (néhány gyereknek Szása, Misa, Kátya a neve). A válaszokat Da!, TyT! szavakkal kellett megadni. Ha hiányzott valaki, néhány óra elteltével a gyerekek kórusban mondták: HET!
2. Az óra bevezetése, „fonetikai bemelegítés”, ráhangolás, ez kb. 5 percig tart. Főleg szavak, kisebb mondatok, később összefüggő mondatok ismétlése karban a tanár után. A félév eltelte után a „bemelegítés”-kor hosszabb szöveget, 3–4 mondatot is ismételték a tanár után. Nagyon ügyeltem arra, hogy ilyenkor ismeretlen szó, kifejezés ne kerüljön elő, azaz a tanulók biztosan tudják is azt, amit mondanak. A „fonetikai bemelegítésnek” a célja a ráhangoláson kívül bizonyos mértékig annak tudatosítása is, hogy most mást csinálnak, mint az előző és egyéb órákon (tudati és lélektani átállást!).

4. A következő 10–12 perc a „számonkérés” (a házi feladat ellenőrzése), azaz az előző órákon elsajátított anyag legkülönbözőbb módon történő számonkérése: egy-egy tanulótól 2–3 szó, néhány mondat, kérdések-feleletek, a tanulók kérdeznek egymástól, egy tanuló kérdez az osztálytól stb. Ebben a részben folyhat az ismert anyagból történő versenyzés stb.
5. Az új anyag feldolgozása. Ebben a részben tanulják meg az új szavakat, kifejezéseket, új mondatmodelleket, esetleges nyelvtani fordulatokat. Általában 4–5 új szó, vagy egy-két új mondatmodell kerülhet elő ebben a részben.
6. Itt kell következnie az óra pihentető részének, mivel 20–22 perc körül tartunk, s ilyenkor jelentkezik a tanulók lankadása, egyeseken a fáradtság és a lankadás mellett az unalom, érdektelenség, unatkozás. Ez a pihenő énekkel, játékkal, mesével telik el.
7. Az új anyag gyakorlása. A pihentető gyakorlatok után újból elővesszük az új szavakat és kifejezéseket, és a legkülönbözőbb módon gyakoroljuk, aktivizáljuk őket. Az óra egyik legfontosabb része.
8. Az óra befejezése, a házi feladat feladása (mindig legyen valamilyen szóbeli gyakorlat). Búcsúzás oroszul.

Természetesen az óra egy-egy részének a kidomborítása nagyban befolyásolhatja az óra menetét (a céloktól függően is), de állandó kísérő az óra maximális idegennyelvűsége, a sok gyakorlás és a szituációk életszerűsége (azaz valóságossága) való törekvése.

Még néhány szót szeretnék ejteni a tankönyvről. A tanulás igaz, hogy audio-orális úton folyik, tehát írni nem tanulnak az első időben a gyerekek (pl. a 3. osztályosok egész évben nem írnak), a betűket nem ismerik aktívan, mégis a sok képpel ellátott tankönyv a gyerekek komoly segítője a nyelvtanulásban is. Tankönyvvel a kezükben a tanulók jobban kötődnek a tanuláshoz, de a jó tankönyv megkönnyíti a tanulók előrehaladását és tervszerűbbé teszi a tanár munkáját is. Dr. Virág Sándorné 1963-ban arról írt, hogy alsó tagozatos orosz nyelvoktatói munkájában a jugoszláv V. osztályos tankönyvet használja, amelyet az idegen nyelvű könyvesbolt segítségével Jugoszláviából rendelt. Azért esett erre a könyvre a választása, írja, mert nagyon helyesen 10 leckén keresztül a tanulók nem találkoznak betűvel.²¹ Hasonló felépítésű az Orosz nyelv képekben c. orosz kiadvány (Русский язык в картинах, Издательство Просвещение, Москва, 1966) amely 3 részből áll, s az első részben aláírás (szöveg) nélküli képek vannak a bevezető szóbeli szakasz részére. A képek különböző témákat mutatnak be, s a rajzok segítségével a tanulók könnyebben sajátítják el a különböző tárgyak neveit. Tanfolyamunkon az MM utasítása szerint az utóbbi években megjelent Seprődi—Suara: Képes orosz nyelvkönyv gyermekeknek 1. (második kiadás, Tankönyvkiadó, Budapest, 1966) használtuk. A tankönyvet csak akkor kapták meg a gyerekek, amikor már több mint két hónap eltelt, s addigra igen sok szóval, kifejezéssel, mondatmodellel megismerkedtek hallás és szemléltetés útján. A tankönyv anyaga a heti 2 órás foglalkozás esetén 2 év alatt végezhető el. Az egyes évek anyaga 10–10 olvasmány. A tankönyv mint „képeskönyv” is igen jó, sok esetben gyakorlatai is jók (pl. a 15 lapon levő gyakorlat), a színezése és elrendezése sok esetben korszerű. Kár, hogy az első olvasmányoktól kezdve szöveget tartalmaz, ami pl. a 7. olv. gyakorlatainál (23. l.) egészen magas iskolás szintet kölcsönöz a könyvnek. Ezek helyett a szövegek helyett is képek és a képek variációi kellenének! Kevés a könyvben a nagyalakú, az egész lapot betöltő kép (olyan, mint a 34. oldalon levő kép, ami nagyon jól). A túlzásfolt képek nem jók, mert elvonják a figyelmet. Azok

a képek a jók, amelyek a lényegyet, s csupán néhány gondolatot tartalmaznak. A 8. olvasmányban a főnevek többes számának a megtanítását maximalizmusnak tartom.

Tapasztalatainkat az első év után a következőkben foglalhatjuk össze:

- a) Véleményünk szerint a bevezető szóbeli kezdő szakasz általános koncepciója és igen sok fogása az alsó tagozatos nyelvoktatásban is nagy mértékben megvalósítható, és tapasztalatai kellő lélektani értékelésben (a kisgyermkek életkori sajátosságai, értelmi fejlettsége, érdeklődése stb.) felhasználhatók.
- b) Az alsó tagozatos nyelvoktatásban nagyon fontos az érdeklődés felkeltése és állandó felszínén tartása. A változatos és játékos gyakorlatok biztosítják a legnagyobb sikert.
- c) Az alsó tagozatos nyelvoktatásban a szemléltető eszközöknek (képek, könyv stb.) más jelleggel kell rendelkezniük, mint a felső tagozatos vagy középfokú nyelvoktatásban (pl. a középiskolai szemléltető képek túlszűfoltak a kisgyerekek számára).
- d) A nyelvi óra tanfolyamának mind a 45 perce nem használható fel aktívan az alsó tagozatos nyelvtanításban. Csupán 25–30 perc az, amit aktív tanulással lehet eltölteni.
- e) Intézetünkben a tanfolyam formában megindított nyelvoktatás további fejlesztése, esetleg 1–2 év múlva kísérleti jelleggel egész osztályra való kiterjesztése a további cél (valamelyik készségtárggyal megosztva). Tapasztalataink a bevezetett tanfolyam hasznossága mellett szólnak.

JEGYZETEK

1. Pánczél Katalin: A német nyelv oktatása iskolánk alsó tagozatában INYT, 1962. 6. 186—191. l., Dr. Virág Sándorné: Az első év eredményei iskolánk alsó tagozati orosznyelvoktatásában, INYT, 1963. 5. 129—133. l., Pánczél Katalin: Szemléltetés és aktivizálás az alsó tagozat idegen nyelvi óráin, INYT, 1964. 3. 90—94. l., Ágoston György: A francia nyelv tanítása az alsó tagozaton, Módszertani Közlemények, 1966. VI. 1. 1—3. l.
2. N. Sándor László: Idegen nyelv — alsó tagozatosaknak, Kísérletező pedagógusok, Tankönyvkiadó, Budapest, 1966. 51—57. l., Valent Júlia: Idegen nyelvek oktatása a szovjet óvodákban, Magyarországi Óvónőképző Intézetek Tudományos Közleményei, III. évf., 259—268. l., Scheibert Ferenc: Az idegen nyelvek elemi fokú (óvodai) tanításának nemzetközi tapasztalatai az UNESCO felmérésnek a tükrében; Magyarországi Óvónőképző Intézetek Tud. Közl. IV. évf. 1966. 324—336. l.
3. Dr. Banó István: A gyermek-nyelvtanfolyamok pedagógiai és módszertani problémái, INYT, 1962. 6. 186. l.
4. Héjjas Endre: Az orosz nyelv beszélgető tanfolyamának óráin használt eljárások, Módszertani Közlemények, 1964. 4. 3. 180—192. l.
5. Dr. Banó István: Szemantizálás és szituációs gyakorlatok a kisiskolások francia nyelvi óráin, INYT, 1966. 2. 57—58. l.
6. Scheibert Ferenc i. m., Horváth József: Egy angliai francianyelv-tanítási kísérlet, INYT, 1966. 40—46. l.
7. Valent Júlia i. m. 263. l.
8. N. Sándor László i. m. 53—54. l.
9. Héjjas Endre i. m. 181. l.
10. Valent Júlia i. m. 264. l.
11. Kosaras István: A nyelvoktatás szóbeli kezdő szakaszáról, INYT, 1963. 6. 166.—172. l.
12. Valent Júlia i. m. 263—264. l.
13. N. Sándor László i. m. 53. l.
14. Damó Eleménné: Mit tanulhatunk a lipcei pedagógusoktól? INYT, 1963. 3. 83—86. l.
15. Lásd Pánczél Katalin, N. Sándor László i. m., Németh Kálmán: Angol játékok a „tagozatos” osztályok napközijében, INYT, 1966. 2. 54—56. l.

16. A nyelvi órákon folyó játékokról részletesen Dorota Polivková: Játékok a nyelvtanításhoz (Bratislava, 1965) c. könyvében.
 17. С. М. Любский: Двухголосное пение в школе, Изд. Академии Педагогических Наук РСФСР, Москва, 1950, 25. л.
 18. Pánczél Katalin i. m. INYT, 1964. 3. 93. l.
 19. Héjjas Endre i. m. 181. l.
 20. INYT, 1967. 3. 94—96. l.
 21. Dr. Virág Sándorné i. m. 130. l.

SZELÉNDI GÁBOR

Tanítóképző Intézet, Sárospatak

Hazaszeretetre nevelés a környezetismeret tanításában

A tanulók hazaszeretetre nevelése központi jelentőségű pedagógiai feladat, melyben a következő feladatok végrehajtása áll előttünk: szülőföldünk, szocialista hazánk és dolgozó népünk iránti szeretet felkeltése, a nép által megművelt hazai föld, az általa létrehozott anyagi és kulturális értékek számbavétele és megbecsülése, mindezek gyarapítására, szocialista rendünk építésére, feltésére és védelmére való aktív törekvés kialakítása, hazánk történelmi múltjának, haladó és forradalmi hagyományainak, kulturális örökségünknek a megismertetése, az ifjúság arra való nevelése, hogy ismerje, szeresse és becsülje ezeket; a Szovjetunió, a szocialista világrendszer, az egész haladó emberiség iránti szeretet és megbecsülés felkeltése, a hűség, az együvé tartozás érzelmének kifejlesztése az ifjúságban mindazok iránt, akik az emberi haladás oldalán küzdenek az igazságos társadalmi feltételek megteremtéséért.

A hazafias és honvédelmi nevelés jelentős helyet kap már az 1–4. osztályban. Elsősorban az olvasás és a környezetismeret tanításában foglal el jelentős helyet a hazafias és honvédelmi nevelés. A következőkben az alsótagozat központi tárgyának a környezetismeretnek az anyagát vizsgáljuk meg a tanulók szocialista hazaszeretetre való nevelésének szempontjából.

A környezetismeret tanításának feladatait megszabva a Tanterv hangsúlyozza, hogy segítse a tárgy a tanulóknak az erkölcsi tulajdonságok kialakulását; hogy a környezetismeret anyaga és gyakorlatai több olyan nevelési feladatot jelölnek meg, amelyek a tanulók világnézeti, erkölcsi alakulását alapvetően meghatározzák fejlődésük e szakaszában. Az Utasítás rész kiemeli, hogy a közvetlen és távolabbi környezet megismerése, s benne az értékeket létrehozó dolgozó emberek megszerettetése útján jutnak el a tanulók a szülőföld, a szocialista haza megszeretéséhez, önzetlen szolgálatához. Ezért elsősorban azokat a tulajdonságokat kell bennük kifejleszteni, amelyek magukban hordozzák a kommunista jellemvonások elemeit. Ilyen az emberek szeretete, az egymás iránti felelősségérzet, az igazságosság, a jobbért való becsületes harcban és munkában való kitartás, a szorgalom, a közérdekű aktivitás. Mindezeket a pozitív jellemvonásokat a társadalomból vett példákban merítsük. Utal a Tanterv arra, hogy a tanulók az ünnepekkel kapcsolatban közvetlenül szerezzenek élményanyagot, hogy különös figyelmet kell fordítani a szülők közhasznú társadalmi munkájának tárgyalására. A konkrét példákon keresztül fejlessze megfelelő fokra tanulóiban a nevelő a mások érdekében végzett önzetlen munka megbecsülését. Ezzel is adjon indítékot nekik a köz érdekében való cselekvésre.

A lakóhely és környéke tanításának hozzá kell járulnia a lakóhely és népe megszeretéséhez. A tanulóknak érezniük kell, hogy minden, ami szülőföldjükön és a környékén történik, őreztük is van. E tárgykörök tanítása járuljon hozzá a cselekvésre kész hazafiság kibontakozásához.¹